

HİTİT TOPRAK BAĞIŞ BELGELERİ HAKKINDA GENEL BİR
DEĞERLENDİRME
*AN OVERALL ASSESSMENT ON DOCUMENTS OF HITTITE LAND
DONATION*

Tolga PELVANOĞLU

Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Hititoloji
Ana Bilim Dalı
*Res. Assist., İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Ancient Languages and Cultures,
Department of Hittitology*

tlgpelvanoglu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7436-6687

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
3/2, Eylül - September 2021 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **15.03.2021**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **08.06.2021**
Sayfa-Pages : **267 – 290.**
 : <http://dx.doi.org/10.33469/oannes.897435>

This article was checked by Viper or **plagium™**

Atıf – Citation: PELVANOĞLU, Tolga, “Hitit Toprak Bağış Belgeleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/2, Eylül 2021, ss. 267 – 290.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

3/2, Eylül - September 2021

267 – 290

Araştırma Makalesi / Research Article

HİTİT TOPRAK BAĞIŞ BELGELERİ HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

AN OVERALL ASSESSMENT ON DOCUMENTS OF HITTITE LAND DONATION

Arş. Gör. Tolga PELVANOĞLU

Öz

MÖ İkinci binyılda Orta Anadolu'da kurulan Hitit Devleti, bir süre sonra Eski Yakınoğu Coğrafyası'nın önemli güçlerinden biri olup, yaklaşık olarak 450 yıl bölgede varlığını sürdürür. Hitit Devleti'nin başkenti olan Hattuşa/Boğazköy arşivlerinden şimdiye kadar 30.000 civarında yazılı belge ele geçmiştir. Ele geçen çivi yazılı belgelerin çoğu, Dini ve Mitolojik metinlerdir. Dini ve Mitolojik Metinlerin dışında, Politik Antlaşma Metinleri, Kanun Metinleri, Fermanlar, Yeminler, Tarihi Metinler, Mektuplar ve Toprak Bağış Belgeleri yer alır. Bu belgeler vasıtasıyla, Hitit İdari Sistemi, Hititlerin İnanç Dünyası ve Sosyal Yaşamı hakkında bilgiler edinilir. Toprak Bağış Belgeleri incelendiğinde, Hitit Devleti'nin hem ekonomik örgütlenme şekli hem de idari yapısı hakkında birçok bilgi verir. Bu Çalışmada, Toprak Bağış Belgeleri üzerinden Hitit Devleti'nin idari yapısı ve toprak yönetim sisteminin incelenir ve Hitit ekonomisinin dinamikleri üzerine bazı düşünceler sunulur.

Abstract

Established in Central Anatolia in the 2nd millennium BCE, the Hittite State became one of the most important powers in the ancient Near East. The state, centrally located in Anatolia, continued its existence on these lands for nearly 450 years. Approximately 30,000 written documents were obtained from the archives of Hattuşa / Boğazköy, the capital of the Hittite state. Most of the cuneiform documents found in the capital are religious and mythological texts. Apart from religious and mythological texts, there are political treaty texts, legal texts, decrees, oaths, historical texts, letters and land donations. With the help of these documents, a lot of information has been obtained about the administrative system, religious beliefs, and social life during the Hittite period. The documents regarding Hittite Land Donation give us extensive information on both the economic organization and administrative structure in the State. In this study, some thoughts on the administrative structure of the Hittite State, the content of land management system and the dynamics of the Hittite economy are presented through the

Land Donation Documents.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Toprak Bağış Belgeleri, Ekonomik Yapı, Asya Tipi Üretim Tarzı.

Keywords: Hittite, Land Donation Texts, Economic structure, Asiatic Mode of Production.

Extended Abstract

The Hittite State was established approximately in 1670 BCE in Boğazköy/Hattuša near Sungurlu district of Çorum province. Some years after its establishment, it became one of the great powers in the Asia Minor. The most significant factors that enabled the Hittites to exist in this harsh geography until 1170 BCE are its strong state organization and stabilized internal policy.

The Hittite State was ruled by absolute monarchy, and the owner of the Hittite Land was the King. This authority was deemed to be given to the king by the gods, which was frequently emphasized in cuneiform documents. The king took the authority to rule the country from the Storm God. The great king was in the position of "Father of Hatti Land". This is the most obvious indicator for the Hittite State having a "patriarchal" structure like its contemporaries.

Hittite Land Donation Documents fall into the group of CTH 222. When these texts are studied, it is seen that the right to use the lands belonging to the state is given to either institutions or civil persons by the king in some cases. These documents facilitate the pursuit and administration of the state economy. These lands donated by state were cultivated by the donated one, who might be responsible for both cultural activities and animal husbandry as well.

The texts revealed at the Hittite sites are deemed to be official documents because they belong to the state archive and are created according to a specific form. For this reason, land donation documents have a certain form. These forms resemble one another. Whether donations are made to a person or an institution, their unchanging rules apply to both cases. These documents also imply that the king's oath cannot be disobeyed.

The seal and name of the great king were generally located at the beginning of the texts. Then the size of the donated land was specified, and the donated land was designated. In the following paragraph, the king specifies that the land belongs to the person to whom he donated it, and that no one can disobey his oath and the one who disobeys will be punished. In the last part of the paragraph, the persons working in the State Organization are hierarchically ranked in a list of witnesses with the name of the person who wrote the tablet.

When the texts are examined, it is understood that the lands were donated to some individuals or institutions. From the documents numbered LhK 4, 5, 7, 8 dating to the Telipinu Period, it is seen that some land was donated to the Hattuša house in Šarišša. Land donations were also made to state elders with different titles within the Hittite State Organization. These titles included the Head of the Palace Guards and the Head of the Sakes. Apart from the state elders, land donations were also made to middle and low rank officials such as MEŠEDI guards, Chariot Warriors and Palace Officials. It is known that in some cases land donations were also made to princes. On the other hand, there were women among the people who were donated a land. In LhK 91, a large donation was made to a female servant named Kuwatalla by King Arnuwanda I and his wife, Queen Ašmunikkal. Some land donation documents contain

expressions such as “belonging to the servant, belonging to the farmer, belonging to the craftsman”. Based on this, it can be deduced that the palace staff also owned some property.

In a land donation document belonging to the period of Tuthaliya IV, large lands were mentioned to be donated to Šahurunuwa, who was the chief of the wooden tablets scribes during the reign of Hattušili II or most likely Tuthaliya IV. Some of these donated lands are thought to be in the north of Gulek Bogazi, while some lie at the west of Bolkar Mountains and the valley of Zamanti River. When the text is analyzed, it is seen that the donated lands are separated and in different locations. The reason for this is to prevent Šahurunuwa from posing a threat to the state by becoming stronger through land ownership and from establishing a feudal structure within the state.

When analyzing the Hittite land donation documents, the following conclusions are drawn:

1) The recapture or transfer of these lands, which are donated by the king to other persons, in some cases is an indication that only the donated person has the right to operate on the donated land. All these data indicate the Hittite state had a structure called the "Asian mode of production".

2) The king also takes other precautions in order not to lose the central authority. When a large amount of land is donated, it is not done in a single place, but with smaller bits in multiple locations, which brought about a feudal structure in the Hittite State; thus, measures were taken to hold harmless the concept of centralism in the state.

3) Another issue that the palace pays attention to is the areas that are far from the center. In this regard, the behaviors of the local administrators towards the public are held important. The taxes are justly collected from the landowners, and the local administrators are prevented from giving those lands to anyone they want to benefit from so that the state will not suffer economically, and the king will not lose his authority.

When all these documents are analyzed, one can learn about how the administrative structure and internal order of the Hittite State are maintained and how the specific dynamics work in the Hittite economy. Although the Hittites experienced turbulent periods outside and inside the country from time to time with the administrative system they implemented, they were among the dominant powers of the Near East Asia for approximately 450-500 years.

Giriş¹

Devletlerin varlıklarını sürdürebilmesinin temel dayanak noktaları arasında güçlü bir devlet organizasyonu, çağdaş devletler ile sürdürülen diplomatik ilişkiler ve devletler arası antlaşmalar, güçlü bir ekonomi, adil bir

¹ Söz konusu makalenin hazırlanmasında desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Meltem DOĞAN-ALPARSLAN'a, hocam Doç. Dr. Metin ALPARSLAN'a, hocam Doç. Dr. Hasan PEKER'e, değerli dostlarım ve meslektaşlarım Doç. Dr. Koray TOPTAŞ'a, Arş. Gör. Dr. Fatma KAYNAR'a, Arş. Gör. Dr. Sevgül ÇİLİNGİR-CESUR'a, Dr. Öğr. Üyesi Faruk AKYÜZ'e, Burcu ÖZER'e (MA), İrem KONUŞKAN-NOGAY'a (MA), Arş. Gör. Nihal KÖSEOĞLU'na en içten dileklerle teşekkür ederim. Metnin İngilizce geniş özetinde sundukları katkıdan ötürü Arş. Gör. Göksenin ABDAL'a, İrem KONUŞKAN-NOGAY'a (MA), Elif İLKKURŞUN'a (MA) ve Nihan ÖZGÜN KIRÇIL'a (MA) sonsuz teşekkür ederim.

hukuk sistemi ile güçlü bir ordu yer alır. Bu temel dayanak noktalarından bazıları ülke içindeki düzenin yürütülmesi bazıları ise dış politikada söz sahibi olunması için oldukça önemlidir. İç politika açısından önemli olan dinamikler arasında ise, güçlü bir ekonomi ve çok yönlü düşünülerek kurulan devlet organizasyonu devletin hayat damarlarından biridir. Yukarıda sayılan dinamikler, Eskiçağ uygarlıkları için de oldukça önemlidir.

Hitit Devleti yaklaşık olarak MÖ 1670 yılında Çorum ilinin Sungurlu ilçesi yakınlarındaki Boğazkale/Hattuša'da² tarih sahnesine çıkmış ve bir süre sonra Eski Yakındoğu'nun büyük güçleri arasında yerini almayı başarmıştır. Hititlerin MÖ 12. yüzyılın başına kadar var olmasını sağlayan en önemli dinamikler; oluşturduğu güçlü devlet organizasyonu ve dengeli yürütülen iç ve dış politikadır.

Fransız Tarihçi Fernand Braudel, coğrafyanın uzun bir zaman dilimi içerisinde yavaşça değiştiğini, toplumların bulunduğu coğrafyanın yaşam koşullarında belirleyici rol oynadığını, benzer coğrafyaya sahip toplumların benzer kültürel ve ekonomik öğelere sahip olduğunu ifade eder³. Hitit Devleti'nin İç Anadolu'da kurduğu ekonomik sistem yereldir. Yani her kent, kendi yiyecek, içecek ihtiyacını karşılamak zorundadır⁴. Bu durum, 19. yüzyıla kadar değişmemiştir. Dolayısıyla Anadolu coğrafyasında kurulan Hitit Devleti ile ileriki dönemlerde bu coğrafyada hükümdarlığını sürdüren Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin uyguladığı toprak sistemi arasında benzerlikler vardır. Uygulanan benzer toprak sisteminin sebebi Hitit çekirdek ülkesinin bulunduğu, İç Anadolu coğrafyasının fiziki ve beşeri⁵ özellikleridir⁶. Bu nedenle Hitit toprak sistemi, kendisinden sonra bu coğrafyada yaşayan topluluklar tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır. Hitit Devleti mutlak monarşi ile yönetilir ve birçok monarşide olduğu gibi Hitit Ülkesi'nin de sahibi kraldır. Bu yetki krala tanrılar tarafından verilmiştir. Bu durum yazılı belgelerde de sık sık vurgulanır⁷. Aşağıda yer alan pasaj bunu destekler niteliktedir.

² Bkz. Fig. 1.

³ Braudel, 1993; 2007.

⁴ Schachner, 2012: 25-54.

⁵ Bölge, Güneyde Toroslar, Kuzeyde Kuzey Anadolu dağları ile çevrilidir. İç Anadolu bölgesi, birçok sıra dağı içinde barındıran Orta Anadolu Platosu ile bölgenin içine doğru uzanan farklı boyutlardaki birçok ovadan oluşur. Bu durum bölgenin fiziki yapısının kesin çizgilerle bölünmesine sebep olur ve bu parçalı yapı, modern zamandaki yolların yapımına kadar bölge içinde ulaşımın güçleşmesine neden olur. Bölge, Türkiye'nin en az yağış alan bölgelerinden biridir. Bölgenin bazı yerlerinde yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 300 mm, bazı yerlerinde 600 mm. civarındadır. Bu şartlara ilaveten, 900-1200 metreye kadar yükselen coğrafyasıyla bölge yazları sıcak ve kurak, kışları ise, soğuk ve sert geçen bir iklime sahiptir. Atalay-Mortan, 2011: 531-546.

⁶ Schachner, 2011; 2012: 25-54.

⁷ Bilgin, 2018: 15-22.

IBoT I. 30

"Ve o (Fırtına tanrısı) Labarna'yı, kralı, vekili/yöneticisi yaptı. Ve Hattuşa Ülkesi'nin tümünü ona (krala) verdi. Labarna tüm ülkeyi <Fırtına tanrısı için> (kendi) eliyle yönetsin! ⁸."

Pasajda yer aldığı gibi kral, ülkeyi yönetme yetkisini Fırtına Tanrısı'ndan alır. Büyük kralın altında bulunan herkes ona bağlıdır. Bu durum Hitit Devleti'nin çağdaşları gibi "patriarkal" bir yapıya sahip olduğunu gösterir⁹. Dolayısıyla tüm topraklar krala aittir. Krala ait olan bu topraklar üç farklı gruba ayrılır. Birinci grup saraya ait topraklar, ikinci grup kentlere ve tapınaklara ait topraklar, üçüncü grup ise kral tarafından bağışlanan topraklardır¹⁰. Kral bu toprakların işletimini iki yolla başka kişilere verirdi.

1) Kral, saraya ait olan toprakların işletme hakkını belirli bir fiyat karşılığında ikinci kişilere verirdi ve bu durum yasalarla da onaylanmıştır ¹¹. Hitit kanunlarında çiftçiliğe uygun bir biçimde ekilip biçilecek toprak ve henüz işlenmeye hazır olmayan topraklar için belirlenen fiyatlar farklıdır. Alıcı olan kişi toprağın durumuna göre bir fiyat verir, toprağı alır ve bu araziler, Hitit yasaları ile koruma altına alınır. Bu konuda yapılan usulsüzlüklerin önüne geçilirken, mağdurun kaybı önlenir ve olası suçları engellemek için sert cezalar uygulanırdı¹².

2) Hitit toplumunda "toprak sahibi" olmanın bir diğer yolu kralın sınırlı bir arazinin işletme hakkını belli kişilere vermesidir. Kralın onayladığı belgelerle bu kişiler, topraklar üzerindeki kullanım haklarını yasal bir biçimde ardıllarına bırakabilir¹³.

Hitit Toprak Bağış Belgeleri

MÖ 1670 dolaylarında Labarna tarafından kurulduğu düşünülen Hitit Devleti, Labarna'nın ardından tahta geçen I. Hattuşili zamanında Kuzey Suriye'ye seferler düzenlemiş, düzenlediği bu seferler sırasında Kuzey Suriye'den birçok katibi de Hattuşa'ya getirmiştir. Kralın, katipleri başkente getirmesi, Hitit devleti için bir dönüm noktasıdır. Getirilen bu katipler, Hattuşa katip okulunu oluşturup, Hitit yazı sistemini Hitit Ülkesi'nde uygulamak için çalışmalarına başlar. Çünkü Eskiçağ uygarlıklarında özellikle bürokrasi, ekonomi ve diğer iletişimsel faaliyetlerde, krallığın içinde emir-komuta zincirinin oluşmasında yazı hayati önem taşır. Dolayısıyla, devletin

⁸ Gilan, 2015: 230.

⁹ Maisels, 1999: 442.

¹⁰ Klengel, 2006: 3; Alparslan 2018: 262.

¹¹ Erkut- Reyhan, 2012: 81.

¹² Friedrich, 1959: 60-61, 62-63, 80-81; Hoffner, 1997: 100, 102-103; 134-136.

¹³ Hititlerde görülen bu sistemin bir benzeri Mezopotamya Coğrafyası'nda da görülür. Mezopotamya metinleri incelendiğinde, "gitmek" ve "devlete vermek", "devletin hizmetine vermek" anlamlarına gelen *ilku* sistemi ile karşılaştırılır. Bu sistemin amaçları arasında hem topraktan verim almak hem de ordunun asker ihtiyacını karşılamak yer alır. Konu hakkında detaylı bilgi ve kelimenin anlamı için bkz. CDA: 126-127; Postgate, 1982: 304-313; Erkut- Reyhan, 2012: 81; Bilgin, 2018: 387-389; Toptaş, 2021: 179, dpn. 476.

yönetim mekanizmasının sağlıklı çalışması için yazının derhal öğrenilmesi ve kullanılması gerekirdi. Jack Goody, bir bilginin ya da emirin yazılı olarak aktarılmasının, sözlü aktarıma göre daha sağlıklı ve detaylı olduğunu, böylece liderin mülkünde daha fazla kontrolü sağlayıp, tebaasını daha kolay kontrol ettiğini, itaatsizlik sonucu oluşan problemleri kolayca çözdüğünü ifade eder¹⁴. Dolayısıyla, oluşan bu yazı ile Hititlerin idari ve ekonomik sistemi de oluşmaya başlar.

Hititlerin kabul etmiş olduğu Babil çiviyazısı nadir de olsa daha önce Kültepe¹⁵ *Kārum Ib* tabletleri arasında da yer alır¹⁶. Dolayısıyla kral, Anadolu'da sık kullanılan değil, az karşılaşılan bir yazıyı tercih etmiştir. Bu tarihten itibaren Hititler yazıyı muhtemelen küçük ihtiyaçlar için oluşturulan bazı belgeler için kullanır¹⁷. Hititler, Telipinu'ya kadar olan dönemde yazıyı, az da olsa kullanır, fakat bu yeni yazıya hakim değildir. Telipinu Dönemi'nden itibaren yani MÖ 16. yüzyılda Hitit duktusu şeklini alır ve MÖ 15. yüzyılda Hititçe belgeler artmaya başlar¹⁸.

Hititlerin yazıyı aktif olarak kullanmasıyla beraber, Hitit Devlet Teşkilatı'nda yer alan Bürokrasi hareketleri de hızlanmaya başlar. Dolayısıyla Telipinu Dönemi'nde Hitit Devleti sözlü geleneğe göre yönetilmeyi geride bırakıp rasyonel bir şekilde yönetilen bir devlet haline gelir. Bu gelişmenin temel sebebi ise, yazının aktif kullanılmasıdır. Yazının aktif kullanımı ile beraber Hitit bürokratik sistemi de temel şeklini almaya başlar ve böylece Hitit Devlet Teşkilatı'nın çarkları rasyonel bir biçimde işlemeye başlar. Alman Sosyolog Max Weber İdeal-Tipik Bürokrasi'yi şu ifadelerle tanımlar: "Saf bir teknik görüş açısından bürokrasi, en üst derecede verimliliğe ulaşabilir ve bu anlamda insanlar üzerinde biçimsel olarak bilinen en rasyonel otorite uygulama aracıdır. Kesinlik açısından, istikrar açısından, disiplinin sıklığı açısından ve güvenilirliği açısından başka herhangi bir diğer türden üstündür. Dolayısıyla o (bürokrasi), siyasi oluşumun başındakilere ve o siyasi oluşumla ilgili eyleme geçenlere, sonuçları ayrıntılı olarak hesaplama imkanı sağlar. O (bürokrasi), en sonunda, yoğun verimlilik açısından ve işleyişin kapsamı açısından üstündür ve her çeşit yönetsel göreve biçimsel olarak uygundur"¹⁹. Weber'in tanımlamasında olduğu gibi bürokrasi tüm yönetim şekillerinde en üstün ve en uygun biçimdir. Fakat bu sistemin uygulanması için temel ihtiyaç yazıdır.

Hitit Devleti'nin idari yapısı incelendiğinde Telipinu Dönemi'nde²⁰ başka değişiklikler de yaşanır. Bu dönemde ilan edilen Telipinu Fermanı (CTH 19) ile tahta geçiş bir sıraya konulur ve Hitit Devleti, sözlü geleneğe bağlı olarak yönetilmeyi geride bıraktığı, belirli yasalara bağlı organize bir devlet gibi

¹⁴ Goody 1986.

¹⁵ Kültepe ve Kültepe metinleri hakkında bilgi almak için bkz. Günbattı, 2012.

¹⁶ *Kārum Ib*'de Babil üslubu içeren tabletler şöyledir: Kt k/k 4, Kt 91/k 358, Kt 91/359, Kt 91/360. Detaylı bilgi için bkz. Hecker, 1996: 291-303; Michel, 2010: 71-80

¹⁷ Van den Hout, 2012: 75-76.

¹⁸ Van den Hout, 2012: 78-84; Van den Hout, 2020: 39-60.

¹⁹ Weber, 1921/1968:223; Ritzer, 2011: 129.

²⁰ MÖ 16. yüzyıl. Bkz. Fig. 3.

yönetildiğinin bir başka göstergesidir²¹. Ayrıca ülke içinde çok sayıda imar faaliyeti gerçekleştirilir²². Başkent Hattuşa neredeyse iki katı büyür ve birçok yeni yerleşim yeri kurulur²³. Bu etkinliklerin dışında Telipinu Dönemi'nde Hititlerin bilinen en erken tarihli antlaşması yapılmıştır²⁴. Günümüzde Çukurova, Antik Dönem'de Kilikya olarak adlandırılan bölgede yer alan Kizzuwatna Devleti ile yapılan bu antlaşmanın dışında, devlet görevlilerine birçok toprak bağışı yapılır. Bu gelişmelerin hepsi devlet yapısında meydana gelen önemli değişimlerin sonucunda Hitit Devleti'nin teşkilatlandığını ve ekonomide belirli bir strateji izlediğinin göstergesidir²⁵ ve bu teşkilatlanmada yazının Hitit Ülkesi'nde aktif olarak kullanılmasının önemi büyüktür.

Hitit Toprak Bağış Belgeleri²⁶ CTH²⁷ 222 grubunun altında yer alır. Söz konusu metinler incelendiğinde, bazı durumlarda devlete ait olan toprakların işletme hakkı, kral tarafından bazı kurumlara ya da bazı görevlilere verilir. Bu belgeler devletlerin ekonomisinin takibi ve idaresi için oldukça önemlidir.

²¹ Van den Hout, 2019: 13-14.

²² Schachner, 2019: 110-111.

²³ Schachner, 2011.

²⁴ Freu, 2001: 15.

²⁵ Van den Hout, 2019: 13-14.

²⁶ Bilim camiasında bugüne kadar bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki, 1940 yılında Güterbock tarafından yapılmıştır. Bkz. Güterbock, 1940. Bu çalışmanın ardından Riemschneider 1958 yılında, Easton tarafından 1981 yılında, Carruba tarafından 1993 yılında ve Wilhelm tarafından 2005 yılında çeşitli çalışmalar yapılarak, güncellenen belgeler birarada toplanarak yorumlanmıştır. Bkz. Riemschneider, 1958; Easton, 1981; Carruba, 1993; Wilhelm, 2005. Fakat bu konuda yapılan en detaylı çalışma 2012 yılında Rüster-Wilhelm tarafından yapılan çalışmadır. Bkz. Rüster-Wilhelm, 2012. Toprak bağış belgelerinde yer alan en büyük sorunlardan biri tarihlendirmedir. Anonim Tabarna mühürleri ile damgalanan belgelerin tarihlendirmesi yukarıda belgelenen 2005 yılından önce yapılan çalışmalarda ve Weeden'in fikrine göre, I. Labarna- I. Hattuşili Dönemlerine tarihlendirilir. Bkz. Riemschneider, 1958; Easton, 1981; Carruba, 1993; Weeden, 2007: 83-85. Wilhelm, Popko, Rüster-Wilhelm, Van den Hout, Anonim Tabarna mühürlerini taşıyan bu belgelerin, tarihlendirmesini Paleografik sebeplerle açıklar. Araştırmacılara göre, tabletlerde yer alan "DA" ve "IT" işaretleri Eski Hitit Dönemi zamanında görülen formundadır ve Hititler, Telipinu zamanında yazıyı gerçek anlamda kullanmaya başlamasından dolayı bu tabletler Telipinu Dönemi'ne tarihlendirilir. Bkz. Wilhelm, 2005; Popko, 2007: 575-582; Rüster-Wilhelm, 2012: 49-57; Van den Hout, 2012: 73-85; Van den Hout, 2020: 39-60. Dolayısıyla çalışmada Anonim Tabarna mühürlerini taşıyan belgeler Telipinu Dönemi'ne ait olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, Hitit Toprak Bağış Belgeleri hakkında verilen örnekler Rüster-Wilhelm'in düzenlemesine göre yapılmıştır. İncelenen belgelerde kullanılan dil, Eski Hitit Dönemi'nde ağırlıklı olarak Akadca, İmparatorluk Dönemi'nde ise Hititçedir. Bkz. Bilgin 2018: 387-390; Fig. 2.

²⁷ Hitit metinlerinin üzerinde rahat çalışabilmesi için Emmanuel Laroche tarafından 1971 yılında *Catalogue des Textes Hittites* adı altında bir katalog çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Hitit metinleri içerdikleri konulara göre örneğin tarihi metinler, dini metinler, mitolojik metinler, talimatnameler olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma içinde olan her tablet ya da fragman bu yayının kısaltmasından oluşan (CTH) ve konusunu belirten bir numara altında toplanır. Günümüzde Hethitologie Portal Mainz tarafından güncellenir. Bkz. <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/>.

Devlet tarafından bağışlanan bu topraklar, bağışlanan kişiye ait olup bulunduğu bölgedeki tarım ve hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlerin yürütülmesini sağlar.

Ele geçen Hitit metinleri, devlet arşivinden çıkması sebebiyle, resmi belgedir ve belirli bir forma göre oluşturulmuştur. Bu nedenle Toprak Bağış Belgeleri'nin belirli bir formatta kayda alındığını belirtmek gerekir. Bu formatlar birbirine benzer niteliktedir. Yapılan bağışlar ister bir kişi için yapılmış olsun ister bir kurum için yapılmış olsun, değişmeyen kurallar her iki durum için de geçerlidir. Ayrıca kralın sözüne karşı gelinemeyeceği özellikle vurgulanır. Aşağıda yer alan örneklerde bir toprak bağış belgesinin kurgusunu görmek mümkündür²⁸.

1. Giriş: Metinlerin bu kısmında genelde büyük kralın mührü ve ismi yer alır²⁹.

NA₄ KIŞIB *tabarna* LUGAL.GAL: Büyük Kral, Tabarna'nın mührü

2. Bağış Miktarı: Tablet in bu kısmında bağışlanan arazinin büyüklüğü belgelenir³⁰.

5 [*ka-pu*]-nu X IKU A.ŠÁ 1 *ka-pu-nu* X IKU Ú.SAL-*lum*

6 [x IKU GIŠMÚ.SA]R II IKU GIŠTIR ša LÚ.MEŠ APIN.LÁ-*tim*

5-6: [x *kapu*]-nu, 10 IKU ölçüsünde tarla, 1 *kapunu*, 10 IKU ölçüsünde çayır, [x IKU ölçüsünde sebze bahçesi], 2 IKU ölçüsünde ağaç dikimi (ve) çiftçi

3. Bağışlanan Arazinin Tanımı: Belgelerin bu kısmında genellikle bağışlanan arazi için Akadca “taşımak” anlamına gelen *našūm* ve “vermek” anlamına gelen *nadānum* ifadeleri kullanılır. Bazı durumlarda *nadānum* yerine “koymak/atamak” anlamına gelen *šakānum* fiiline de başvurulur³¹. Aşağıda yer alan iki örnekte bu durumu görmek mümkündür³².

LUGAL.GAL *iššima ana* ^m X ARAD-*di-šu a-na* NÍG.BA-*šu iddin*

"Büyük Kral onu aldı ve hizmetkârı X'e hediye olarak verdi."

LUGAL.GAL *iššima ana* É ^{URU}Hattuša ^{URU}Šariššai *iškun*

"Büyük Kral onu aldı ve (onu) Šarišša'da Hattuša evine koydu."

4. Hüküm Maddesi: Bu madde ile kral toprağın, bağışladığı kişiye ait olduğunu belirtir ve kralın bu kararına kimsenin karşı gelmeyeceği vurgulanır³³.

urram šēram ana ^mX *mamman lā iraggum*

"Gelecekte kimse ^mX'e karşı gelmesin."

²⁸ Rüster-Wilhelm, 2012: 35-37.

²⁹ Rüster-Wilhelm, 2012: 35

³⁰ Rüster-Wilhelm, 2012: 35

³¹ AHW= s.701-703; 761-765; CAD Š= 116; CDA= s.312.

³² Rüster-Wilhelm 2012: 35

³³ Rüster-Wilhelm 2012: 36.

5. Koruyuculuk Maddesi: Burada bağışlanan toprağı kralın verdiği ve bu duruma asla karşı gelinmemesi gerektiğı, bu karara karşı gelenin cezalandırılacağı vurgulanır³⁴.

*awāt tabarna LUGAL.GAL ša AN.BAR ša lā nadiām ša šebērim ša ušpahhu
SAG.DU-su inakkisū*

"Büyük Kral Tabarna'nın sözü demirdendir, atılamaz, bozulamaz, her kim onu değiştirirse, onun kafası kesilecektir."

6. Son Söz, Şahitler ve Kâtip: Metnin bu kısmı tabletin son bölümüdür. Burada tabletin hangi kentte, hangi şahitler huzurunda ve hangi kâtip tarafından yazıldığı belirtilir³⁵.

tuppam anniam ina URUX ana pani m Y .....mZ DUB.SAR ištur

"Bu tablet X kentinde, Y'nin ... huzurunda kâtip Z tarafından yazılmıştır."

Aşağıda bir toprak bağış belgesinin tam olarak nasıl hazırlanmış olduğunun daha iyi anlaşılması için LhK 12³⁶ metninin tamamının çevirisi verilmiştir³⁷.

LhK 12 (CTH 222.12)

1-12: Büyük Kral, Tabarna'nın mührü, Tapikka ülkesinde Puštupaštuwa kentinde Šarišša evinden 2 *kapunu* 20 IKU ölçüsünde üzüm bağı, Büyük Kral, Šarišša'nın evinden aldı ve Savaş Arabalı Askerlerin Binbaşısı, onun hizmetkârı Lariya'ya, onun (kralın) hediyesi olarak verdi.

13-20: Gelecekte kimse Lariya'ya ve onun torununa karşı gelmesin. Tabarna'nın, Büyük Kral'ın sözü demirdendir ve atılamaz, bozulamaz, kim (onu) değiştirirse, onun kafası kopacaktır.

21-26: Bu tablet, Hattuša'da Saray Oğlanları'nın Başı Hapuwaššu'nun, Uriyani görevlisi Maraku'nin (huzurunda), Şarap Büyüğü Zidanni'nin huzurunda, Kâtip Hutarli tarafından yazıldı.

Yukarıda örneği verilen tablet Hattuša'da bulunmuştur ve o yıllarda Hitit Devlet Organizasyonu'nda Savaş Arabası Sürücülerinin Binbaşısı (UGULA I LI LÜ.MEŠ KUŠ₇/ LÜİŞ)³⁸ unvanını taşıyan Lariya'ya Puštupaštuwa kentinde yer alan Šarišša evine ait bir miktar araziden 2 *kapunu* 20 IKU ölçüsünde toprak bağışlanmıştır. Bahsedilen ölçülerin günümüzde ne kadar büyüklüğe denk geldiği kesin olarak bilinmiyor. Fakat bağışlanan arazinin genişliği hakkında kimi fikirler mevcuttur³⁹. *kapunu*'nun alt ölçü birimi olan IKU için bazı fikirler öne sürülmüştür. Klengel, 1 *kapunu*'nun 30 IKU olabileceğini belirtir⁴⁰. Eğer, Klengel'in önerisi doğru kabul edilirse ve Hitit IKU'su ile Eski Babil IKU'su aynı büyüklükteyse Eski Babil ölçü birimlerinden yola çıkılarak Hitit ölçü birimlerinde 1 IKU 3600 m² olarak kabul edilir⁴¹. Böylece 1 *kapunu*=30 IKU

³⁴ Rüster-Wilhelm, 2012: 36-37.

³⁵ Rüster-Wilhelm, 2012: 37.

³⁶ Bkz. Fig. 4.

³⁷ Rüster-Wilhelm, 2012:120-121.

³⁸ Peker, 2017: 178-179; Bilgin, 2018: 193-195.

³⁹ Bilgin, 2018: 390.

⁴⁰ Klengel, 1975: 191.

⁴¹ Hoffner, 1997: 319.

yaklaşık 108.000 m² (10.8 hektar) olarak hesaplanır⁴². Dolayısıyla metinde 2 *kapunu* 20 IKU ölçüsünde toprak bağışlanan Lariya'ya yaklaşık 288.000 m² (28.8 hektar) arazi bağışlandığı söylenebilir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, metinlerde şahit listeleri yer alır ve bu listelerde ismi geçen görevlilerin rütbelerine göre sıralandığı kabul edilir. Toprak Bağış Belgeleri'nin bu özelliği, bizlere devlet organizasyonu hakkında bilgi verir. Hitit Devlet'inin başında Hitit Kralı vardır. Hitit Devlet Organizasyonu'nda kraldan sonra, kraliçe ve veliaht prens (*tuh(u)kanti*) gelir. Ardından GAL unvanı ile belgelenen devlet büyükleri bulunur. Devlet büyüklerinin de kendi içlerinde bir hiyerarşisi vardır. Örneğin kral II. Hantili öncesi Saray Muhafızlarının Baş (GAL *MEŞEDI*) bu belgelerde 4. sırada yer alıyordu. II. Hantili Dönemi'nden itibaren bu görevli ön plana çıkmaya başlar ve kral, kraliçe ile veliaht prensin ardından gelir⁴³. Bu durum, Hitit Devleti tarih sahnesinden çekilene kadar devam eder.

Metinler incelendiğinde bağışlanan toprakların kime ya da hangi kuruma bağışlandığı hususunda bilgi edinilmesi mümkündür. Telipinu Dönemi'ne tarihlendirildiği kabul edilen LhK 4, 5, 7, 8 (CTH 222.4,5,7,8) numaralı belgelerde Şarişsa'da⁴⁴ bulunan Hattuşa evine bir miktar toprak bağışlandığı anlaşılır⁴⁵.

LhK 4(CTH 222.4)

3-4: *nuuttim LUGAL.GAL iššima ana É URU Hattuša URU Šariššai iškun*

3-4: Büyük Kral onu aldı ve (onu) Şarişsa'da Hattuşa evine koydu.

Yukarıda bir pasajı verilen metinde Hitit Devlet Organizasyonu'nda Savaş Arabalı Askerlerin Binbaşısı (UGULA 1 *LI KUŠ7*)⁴⁶ pozisyonunda yer alan Şandamei'nin malları elinden alınıp Şarişsa'daki Hattuşa evine bağışlanır. Benzer bir örnek LhK 5'te (CTH 222.5) de görülür. Bahsedilen örneğin tam tersi LhK 12 (CTH 222.12) numaralı belgede yer alır. Burada da Puštupaštuwa'da bulunan Şarişsa evinin malları alınıp Savaş Arabalı Askerlerin Binbaşısı (UGULA 1 *LI KUŠ7*) pozisyonunda bulunan Lariya'ya bağışlanır. Dolayısıyla bazı durumlarda kurumlardan görevlilere aktarılan topraklar da mevcuttur.

Yukarıda yer alan örneklerin dışında Hitit Devlet Organizasyonu'nda farklı unvanlara sahip devlet büyüklerine de toprak bağışları yapılır. Bunlar

⁴² Van den Hout, 1987-1990: 522; Bilgin, 2018: 390, dpn. 92.

⁴³ Bilgin, 2018: 413-423.

⁴⁴ Kent, Sivas ilinin 50 km güneybatısında yer alır. Kent, Hitit kentleri arasında orta büyüklükte bir kenttir. Kuşaklı'da yapılan kazılarda kentin MÖ 16. yüzyılda ülke içinde gerçekleşen imar faaliyetleri sonucunda kurulduğu, MÖ 14. yüzyılın başlarında bir işgal sonucu yıkıldığı ve tekrar kurulduğu anlaşılır. Kentin MÖ 12. yüzyılda, yeniden yıkıma uğrayıp, Hitit Devleti'nin yıkılışıyla tarih sahnesinden silinmiştir. Kentte yapılan kazılar sonucunda, önemli mimari yapılar, birçok maddi kültür ögesi ve MÖ 15.-14. yüzyıla ait filolojik malzemeler ele geçmiştir. Bkz. Wilhelm, 1997; Bryce, 2009: 622-623; Müller-Karpe, 2012: 220-228; Müller-Karpe, 2017.

⁴⁵ Rüster-Wilhelm, 2012: 98-115.

⁴⁶ HZL= 174, s. 174.

arasında Saray Muhafızlarının Başı (GAL *MEŞEDI*)⁴⁷ (LhK 30-CTH 222.30) ve Sakilerin Başı (GAL.SAGI)⁴⁸ (LhK 3/CTH 222.3, 40/CTH 222.40) yer alır. Devlet büyükleri dışında *MEŞEDI* muhafızları (LhK 14/CTH 222.14, 54/CTH 222.54), Arabalı Savaşçılar (LhK 46/CTH 222.46) ve Saray Görevlileri (LhK 9/CTH 222.9, 50/CTH 222.50) gibi orta ve düşük rütbe sahibi görevlilere de toprak bağışı yapılmıştır⁴⁹. Bazı durumlarda prenslere de toprak bağışının yapıldığı bilinir. Telipinu'nun oğlu olduğu düşünülen prene (LhK 1) ve Alluwamna'nın oğlu, daha sonra kral olacak olan II. Hantili'ye (LhK 26/CTH 222.26) yapılan bağışlar, bu durumu destekleyen örnekler arasında yer alır⁵⁰. Öte yandan toprak bağışı yapılan kişiler arasında kadınlar da vardır. Bu duruma LhK 16/CTH 222.16 ve LhK 91/CTH 222.91 numaralı belgeler örnek verilebilir. LhK 91/CTH 222.91'de kral I. Arnuwanda ve eşi kraliçe Aşmunikkal tarafından Kuwatalla isimli bir kadın hizmetliye büyük miktarda bağış yapılır⁵¹. Bazı toprak bağış belgelerinde ise “hizmetkâra ait, çiftçiye ait, zanaatkâra ait” gibi ifadeler yer alır. Buradan yola çıkarak saray personelinin de mülk sahibi olduğu sonucu çıkarılabilir. Kendisine toprak bağışlanan bu görevlilerin çalışma zamanlarında sorun çıkmaması için bazı düzenlemelerin de yapılması gerekir. Söz konusu durumu ele alan bir belge bu sorunun nasıl çözüleceğine dair bilgi vermektedir. Metinde, dört kişilik bir aileden 2 kişinin hanenin işini, kalan 2 kişinin ise sarayın işini yapması gerektiği bilgisi yer alır. Yine aynı metinde 2 kişilik bir aileden bir kişinin sarayın işini, bir kişinin ise hanenin işini yapması gerektiği ifade edilir. Ayrıca metinde hanede sadece bir kişi varsa 4 gün hanenin işini, 4 gün sarayın işini yapması gerektiği yazar⁵².

Metinler incelendiğinde, bazı durumlarda bağışlanan toprakların geri alınıp başka bir kişiye verildiği görülür. Yukarıda verilen LhK 22 numaralı belgede Hitit Devlet Organizasyonu'nda Telipinu Dönemi'nde, Saray Oğlanlarının Başı (GAL *DUMU.MEŞ.É.GAL*)⁵³ olarak hizmet eden Hapuwassu'nun mal varlığı muhtemelen Telipinu'nun oğlu olan prens Labarna'ya aktarılır⁵⁴. Metinler bu görevlilerin mallarının hangi koşullarda alındığı konusunda bilgi vermez. Dolayısıyla bağışlanan toprakların bir sadakatsizlik sonucu mu yoksa bulunduğu makamda artık görev yapmadığı için mi ya da başka bir sebepten dolayı mı alındığı açık değildir. Bu toprakların bir görevli ya da kuruma verilmesine rağmen bazı durumlarda geri alındığı için bu arazilerde özel mülkiyet kavramının gelişmediği bağış yapılan kişinin bu toprağı sadece işlettiği söylenebilir⁵⁵.

Eski Hitit Devri'nden İmparatorluk Dönemi'nin son krallarından II. Hattuşili ve IV. Tuthaliya Dönemi'ne kadar gerek kurumlara gerekse görevlilere bağışlanan toprakların asıl amacı, Hitit ekonomisini canlı

⁴⁷ HZL= 357: 271.

⁴⁸ HZL= 21: 101.

⁴⁹ Rüter-Wilhelm, 2012.

⁵⁰ Rüter-Wilhelm, 2012: 140-151; 154-157.

⁵¹ Rüter-Wilhelm, 2012: 231-245.

⁵² Riemschneider, 1958: 348; Reyhan, 1998: 486.

⁵³ HZL= 237: 211.

⁵⁴ Rüter-Wilhelm, 2012: 140-151.

⁵⁵ Bilgin, 2018: 389.

tutmaktır. Ancak II. Hattuşili ve IV. Tuthaliya Dönemleri'nde bağışlanan topraklar ekonomik amaçlı değildir.

II. Hattuşili dönemine ait KUB 26.58'de yer alan bilgiye göre, kral II. Hattuşili, tahtta oturan yeğeni III. Murşili (Urhi-Teşup) ile giriştiği taht mücadelesinde kendisini destekleyen Uratarhunta'ya sadakatının ödülü olarak bir miktar toprak bağışlar⁵⁶. Bahsi geçen belgenin dışında IV. Tuthaliya Dönemi'nden itibaren, metinlerde kralın devlet görevlilerinin sadakatine karşı duyduğu şüphenin izleri de görülür. Bunun sebebi IV. Tuthaliya'nın muhtemelen henüz tahta yeni geçtiği sıralarda kardeşi Heşni tarafından bir komploya uğramasıdır⁵⁷. IV. Tuthaliya'ya karşı girişilen bu komplo sonucunda devletin yapılanmasında bazı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır⁵⁸. Bu değişiklik, II. Hattuşili Dönemi'nden beri devam eden Hitit Devleti'nin idari yapısının çözülmeye başlamasının oluşturduğu bir sonuçtur. Hitit Devleti'nin yapısının çözüme süreci şöyle sıralanabilir: II. Hattuşili'nin kral olan yeğeni III. Murşili/Urhi-Teşup'u tahttan indirip yerine geçmiştir. Bu dönemde Hitit tahtı için tehdit olarak görülen Urhi-Teşup'un kardeşi Ulmi-Teşup ile Tarhuntaşşa antlaşmaları yapılmıştır⁵⁹. Yaşanan bu süreç Hitit Devleti'nin siyasi yapısının çözümlenmesini hızlandırır⁶⁰. II. Hattuşili'nin, *tuh(u)kanti-/veliaht* prens unvanı taşıyan oğlu Nerikkaili yerine Tuthaliya'nın tahta çıkmasıyla devlet içerisindeki huzursuzluklar artar ve prens Heşni'nin komplo girişimi ile kral IV. Tuthaliya'nın devlet büyüklerine olan güveni sarsılır. Bunun sonucunda bazı önemli görevlere kral ailesinden kişiler yerine LÜ.MEŞ SAG (Saray Görevlileri)⁶¹ görevlileri gelmiştir⁶².

Kral IV. Tuthaliya'nın devlet büyüklerine duyduğu bu güvensizlik bazı metinlerde de yer alır. Bu belgelerden biri IV. Tuthaliya'nın Prenslar, Beyler ve Büyükler için hazırlattığı talimatnamedir (CTH 255)⁶³. Aşağıda söz konusu metne ait bir pasaj yer alır.

⁵⁶ Soysal, 2012: 315.

⁵⁷ Van den Hout, 1995: 207; Tani, 2001: 154-164; Nogay, 2020: 36.

⁵⁸ Bilgin, 2018: 423-436.

⁵⁹ Tarhuntaşşa antlaşmaları iki tanedir. Bu antlaşmalardan ilki, Hitit kralı II. Hattuşili ile yeğeni Kurunta (Tarhuntaşşa kralı iken Ulmi-Teşup adını alır) ile yapılan Ulmi-Teşub antlaşmasıdır. Bu antlaşma ile, Ulmi-Teşub babası, II. Muwatalli Dönemi'nde başkent olan, Konya civarında yer alan Kızıldağ-Karadağ mevkiinde yer aldığı düşünülen Tarhuntaşşa'nın kralı olur ve Tarhuntaşşa, Hititlere bağlı bir krallık haline gelir. Tarhuntaşşa ile yapılan ikinci antlaşma ise, Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Tarhuntaşşa kralı Ulmi-Teşub ile daha önce yapılan antlaşma yenilenir ve Tarhuntaşşa krallığına verilen imtiyazlar artar. Böylece Tarhuntaşşa krallığı, *ikinci soy/secundo genitur* olarak tanınıp Kargamış Krallığı ile aynı yetkilere sahip olmuştur. Otten, 1988; Van den Hout, 1995; Bilgin, 2018: 58-62, 460.

⁶⁰ Klengel, 1999: 258-268; Bryce, 2005: 266-295; Bilgin, 2018: 432.

⁶¹ HZL= 192: 183.

⁶² Bilgin, 2018: 435.

⁶³ Bkz. CTH 255:

https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=255;
Miller, 2013: 294-307.

KUB 26.1+KUB 23.112⁶⁴

9 A-NA ^DUTU-ŠI ŠEŠ.MEŠ *me-ek-ka₄-uš A-BI^{MEŠ}-ŠU-ia-aš-ši*

10 *me-ek-ka₄-e-eš KUR^{URU} HA.A[T.TI-kán IŠ-T]U NUMUN LUGAL- UT-TI*

11 *šu-wa-an ŠA^{URU} HA.[AT.TI-kán NUMUN^mŠ]U.UP.Í.LU.LI.U.MA*

12 NUMUN^mMUR.ŠI.LI NUMUN^mNIR.GÁL NUMUN^m
^m[(HA.A)]T.TU.ŠI.LI

13 *me-ek-ki nu-uš-ma-aš AŠ-ŠUM E[N-U]T-TI ta-ma-in*

14 UN-an le-e ku-in-ki še-ek-[(t)]e-ni

15 [A]Š-ŠUM EN-UT-TI *kat-ta ha-aš-š[(a-ah)]a-an-za-aš-š[(a)]*

16 NUMUN^mTU.UD.HA.LI.IA-pát *pa-ah-aš-t[(én)]*

9-16: Güneşimin çok erkek kardeşi var ve onların çok babası var. Hatti Ülkesi'nin tamamı kral soyundandır. Hatti Ülkesi'nde Šuppiluliuma'nın soyu, Murşili'nin soyu, Muwatalli'nin soyu, Hattuşili'nin soyu çoktur. Ve sen kral olarak başka birini tanıma. Benden sonra krallık için sadece Tuthaliya'nın oğullarını ve torunlarını koruyun.

Yukarıda belirtilen pasajdan anlaşıldığı kadarıyla hanedan içinde yer alan huzursuzluklar, Tuthaliya'yı endişelendirmiştir. Kral IV. Tuthaliya'nın bu korkusu, hanedan içinde var olan huzursuzluğu gösterir. Hitit Devleti'nin bu siyasi yapısının çözülmesi hem arkeolojik verilerden hem de filolojik belgelerden anlaşılmaktadır⁶⁵.

IV. Tuthaliya Dönemi'ne ait bir toprak bağış belgesinde, II. Hattuşili ya da daha yüksek ihtimalle IV. Tuthaliya dönemlerinde tahta tablet Kâtiplerinin Başı olan Şahuruwa'ya geniş araziler bağışlandığı bilgisi yer alır⁶⁶. Bağışlanan bu arazilerin bir kısmının Gülek Boğazı'nın kuzeyinde, bir kısmının ise, Bolkar Dağları'nın batısında ve Zamantı Çayı vadisinde olduğu düşünülmektedir. Metin incelendiğinde, bağışlanan toprakların dağınık halde ve farklı bölgelerde yer aldığı görülür. Bunun sebebi Şahuruwa'nın sahip olduğu topraklarla güçlenip devlete karşı tehdit oluşturmasını ve feodal bir yapı oluşmasını engellemektir⁶⁷. Bu toprak bağış belgesinin Hitit İmparatorluğu'nun sonuna doğru gerçekleşen olaylarda olduğu gibi, krala karşı komploların önüne geçmek için, bazı devlet görevlilerine bir ödül gibi topraklar verildiği böylece Şahuruwa gibi birçok görevlinin krala sadık kalmasının sağlandığı ifade edilir⁶⁸. Bu yoruma destek olan Christansen de benzer durumun Tarhuntaşša antlaşmalarında da görüldüğünü belirtir⁶⁹. Bu durum Hitit Devlet Organizasyonu içinde birtakım huzursuzlukların olduğunu ve kralın devlet içindeki huzursuzlukların önüne geçme niyetinde olup, bazı devlet görevlilerinin kendisine olan sadakatini arttırma niyetindedir.

⁶⁴ Transliterasyon ve çeviri için Miller 2012'den faydalanılmıştır. Miller, 2012: 296-297.

⁶⁵ Schachner, 2019: 104-129; Erden- Güney- Aydoğan, 2020: 133-146.

⁶⁶ Klengel, 1999: 277; Ünal-Girginer, 2007: 152.

⁶⁷ İmparati, 1974; Reyhan, 1998: 486; Ünal-Girginer, 2007: 152.

⁶⁸ Desideri-Jasink, 1990: 92; Lebrun, 2001: 92.

⁶⁹ Christiansen, 2012: 296-297.

Yaklaşık olarak aynı döneme denk gelen Meskene-Emar'da bulunan⁷⁰ II. Hattuşili ya da IV. Tuthaliya tarafından yüksek bir rütbeliye gönderilen mektup da merkezden uzak bölgelerde yer alan toprakların idaresi hakkında bilgi verir. Mektupta Hitit idarecisi, bir kişinin topraklarına el koyar ve bir başka kişiye *šahhan* (sahip olunan arazi karşılığında devlete verilen vergi) ve *luzzi* (yolların, resmi yapıların bakımı için alınan vergi) yükümlülüğü verip kendi menfaati doğrultusunda hareket eder. Mektubun devamında kral, bu toprakları asıl sahibine iade etmesi ve vergileri kaldırması konusunda onu sert dilde uyarır⁷¹.

Sonuç

Hitit Toprak Bağış Belgeleri incelendiğinde şu sonuçlara varılır:

1) Kralın bağışladığı bu toprakların bazı durumlarda geri alınması ya da yine kral tarafından başka kişilere verilmesi, bağışlanan topraklar üzerinde o kişinin sadece işletme hakkına sahip olduğunun göstergesidir. Tüm bu veriler Hitit Devleti'nin "Asya Tipi Üretim Tarzı"⁷² olarak nitelendirilen bir yapıya sahip olduğuna işaret eder. Ayrıca kullanım hakkı verilen bu toprakların bağışlanan kişinin ardıllarına miras olarak kalabilmesi ve bu durumun kralın güvencesinde olması, Hitit Devleti'nin mutlakiyetçi yapısının ve ekonomide uygulanan politikanın sürdürülebilirliğinin göstergesidir.

⁷⁰Emar kenti Fırat nehrinin Akdenize yaklaştığı bir bölgede yer alır. Bu bölge, Mezopotamya'yı, Suriye-Filistin ve Anadolu ile bağlar. Emar'ın bulunduğu bu coğrafi avantajlar, kenti önemli bir ticaret merkezi haline getirir. Bu durum Ebla ve Mari tabletlerinden de anlaşılır. Kent, bu önemli konumuna rağmen hiçbir zaman bölgenin hakim gücü olmamıştır. Kent, Hitit kralı I. Şuppiluliuma Dönemi'de (Fig. 3) Hitit kontrolü altına girer ve Hitit vassali olarak varlığını sürdürür. Emar'da yapılan kazılardan Hititlerin, Emar'ı sadece kontrol altına alıp, bölgeye Kargamış'a bağlı bir prensi atayıp, belli yükümlülükler beklediği anlaşılır. Bu durum gerek, kentte bulunan maddi kültür öğelerinde, gerek filolojik malzemelerden anlaşılır. Emar mühürleri, Suriye stili olan silindir mühür olup, Hitit ikonografisi izlerinin taşıdığı gösterir. Ayrıca, yazışma dili de Akadca'dır. Hititçe'nin tam olarak yerleştiği söylenemez. Faist-Uwe, 2002: 190-196; Bryce 2009: 227-228. Emar kentinin haritadaki yeri için bkz. Fig. 5.

⁷¹ Hagenbuchner, 1989: 40-44; Reyhan, 1998: 487.

⁷² Asya Tipi Üretim Tarzına sahip toplumlarda toprakların sahibi kraldır , kral tarafından belirli statüdeki memurlara bazı toprakların kullanım hakları verilir ve bu haklar ardıllara devredilebilir. Bu modelde, özel mülkiyet ya yoktur ya da oldukça sınırlı olup, gelişmemiştir. Toprağın işletilmesinden sorumlu memur, toprakta yetişen ürünü kente ulaştırmakla yükümlüdür. Bu memurlar ürün fazlasını kendisi için alabilir. Fakat kendi özgür iradesi ile toprağı başka birine bırakamaz. Buradaki asıl amaç krala karşı güçlü toprak sahiplerinin oluşmasını engelleyerek kralın merkezi otoritesini korumak ve ülkenin ekonomisini canlı tutmaktır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Godelier, 1966; Emiroğlu-Aydın, 2003: 76-77; Çakmak, 2012. Asya Tipi Üretim Tarzı terimi yerine bazı durumlarda farklı terimler de kullanılabilir. Örneğin Afrika Coğrafyası'nda "Akrabalık Tipi Üretim Tarzı" ya da "Afrika Tipi Üretim Tarzı"; Güney Amerika'da "Hacienda Üretim Tarzı" ya da "Köy Devleti Üretim Biçimi" şeklinde kullanımlar vardır. Bkz. Maisels, 1999: 435; Emiroğlu-Aydın, 2003: 76-77.

2) Hitit kralı sahip olduğu merkezi otoritenin bozulmaması için başka önlemlere de başvurur. Bağışlanan toprakların, büyük miktarda verildiği zamanlarda tek bir bölgede değil, birden fazla yerde daha küçük miktarlarda bağışlanır. Böylece, Hitit Devleti'nde feodal bir yapının oluşup, merkeziyetçiliğin bozulmasına karşı önlem alınır. Bu durum özellikle İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına doğru hanedan içerisinde huzursuzluğun arttığı, devletin yapısında çözümlerin olduğu dönemde görülür.

3) Sarayın dikkat ettiği bir başka konu merkeze uzak bölgelerde yer alan topraklardır. Bu konuda yerel yöneticilerin tutumlarına dikkat edilir. Toprak sahiplerinden alınan vergilerin adaletli olmasına çalışılır, yerel yöneticilerin kendi menfaati için bu toprakları istedikleri kişiye vermesi engellenirdi. Bu şekilde devlet hem ekonomik olarak zarara uğramıyor hem de kral otoritesini kaybetmiyordu.

Tüm bu arkeolojik ve filolojik belgeler incelendiğinde, Hititlerin bu zor Coğrafya'da varlığını sürdürmek için iyi organize olmuş bir sistem kurduğu açıktır. Bu hususta hem doğrudan hem de dolaylı olarak bilgi veren belgelerden biri de "Toprak Bağış Belgeleri"dir. Bu bilgiler aracılığıyla, Hitit Devleti'nin hem idari yapısı ile iç düzeninin nasıl işlediği hem de Hitit ekonomisinin belirli dinamikleri hakkında bilgi sahibi olunabilir. Hititler, uyguladığı yönetim sistemi ile zaman zaman ülke dışında ve ülke içinde çalkantılı dönemler yaşasa da yaklaşık olarak 450-500 yıl arası Ön Asya Coğrafyası'nın hâkim güçleri arasında yer almıştır.

Kaynakça

- AHW= Von Soden, W., 1960. *Akkadisches Handwörterbuch (Band I)*, Wiesbaden.
- Von Soden, W., 1972. *Akkadisches Handwörterbuch (Band II)*, Wiesbaden.
- Von Soden, W., 1981. *Akkadisches Handwörterbuch (Band III)*, Wiesbaden.
- ALPARSLAN, M., 2018. "Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret", *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, (ed. Meltem Doğan-Alparslan-Metin Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 261-272.
- ARKEOATLAS, 2011. *Tarihöncesinden Demir Çağı'na*, İstanbul.
- ATALAY, İ. - K. MORTAN, 2011. *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkilap Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, T., 2018. *Official and Administration of in the Hittite World*, De Gruyter, Berlin.
- BRAUDEL, F., 1993. *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.

- BRAUDEL, F., 2011. *Bellek ve Akdeniz*, Çev. Ali Berktaş, Metis Yayınları, İstanbul.
- BRYCE, T., 2005. *Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York.
- BRYCE, T., 2009. *The Peoples and Places of Ancient Western Asia, The Near East from the Early Bronze Age to the fall of the Persian Empire*, Routledge, London-New York.
- CARRUBA, O., 1993. "Zur Datierung der ältesten Schenkungsurkunden und der anonymen Tabarna-Siegel", *İstanbul Mitteilungen* 43, ss. 71-85.
- CAD Š= Brinkman, J.- A., M., Civil-I.,J. Gelb- A., L., Oppenheim- E.,Reiner,1984. *The Assyrian Dictionary of Oriental Institute of the University of Chicago*, Published by the Oriental Institute, Chicago, Illions, U.S.A.
- CDA= Black, J. - A. George - N., Postgate, 2000. *A Concise Dictionary of Akkadian*, Wiesbaden.
- CHRISTIANSEN, B., 2012. *Schicksalsbestimmende Kommunikation StBoT* 53, Wiesbaden.
- ÇAKMAK, D., 2012. *Hitit İmparatorluğu'nun Toplumsal ve İktisadi Yapısı*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- DE MARTINO, S., 2016. *Da Kussara a Karkemish Storia del regno ittita*, Logisma, Turin.
- DESIDERI, P. – A. M. JASINK, 1990. *Cilicia Dall'etadi Kizzuwatna alla conquista macedone*, Torino.
- EASTON, D., 1981. "Hittite Land Donations and Tabarna Seals", *Journal of Cuneiform Studies* 33, ss. 3-43.
- EMİROĞLU, K. - S. AYDIN, 2003. *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ERKUT, S. - E. REYHAN, 2012. "Hititlerde Toprak Edinme ve Arazi Bağış Belgelerinden Örnekler", *Acta Turcica*, ss. 80-86.
- ERDEN, A. - A. GÜNEY - İ. AYDOĞAN, 2020. "Bir İmparatorluğun Çöküşü: MÖ 2. Binyılında Orta Anadolu'ya Bir Bakış", *Arkeolojide Çöküş ve Dönüşüm Süreçleri*, TAS 4,ss. 133-146.
- FAIST, B. - U. FINKBEINER, 2002. "Emar, Eine syrische Stadt unter Hethitischer Herrschaft", *Die Hethiter und Ihr Reich, Das Volk der 1000 Götter, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland* 18. Januar- 28. April, Bonn, ss.190-196.
- FORLANINI, M., 2010. "An Attempt at Reconstructing the Branches of the Hittite Royal Family of the Early Kingdom Period", *Studien zu den Boğazköy-Texten* 51, *Pax Hethitica Studies on the Hittites and Their Neighbours in Honour of Itamar Singer*, Harrosowitz Verlag, Wiesbaden, ss. 115-135.
- FRIEDRICH, J., 1971. *Die Hethitischen Gesetze*, E.J. Brill, Leiden.

- FREU, J., 2001. "De L'indépendance à l'annexion: Le Kizzuwatna et Le Hatti aux XVIe et XVe siècles avant notre ère", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Actes de La Table Ronde Internationale d' Istanbul 2-5 novembre 1999, Kilikya: Mekânlar ve Yerel Güçler Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999*, (Éric Jean-Ali M. Dinçol-Serra Durugönül), De Boccard, İstanbul, 2001, ss.13-30.
- GILAN, A., 2015, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur*, Universitaetsverlag Winter Heilderberg, Heilderberg.
- GODELIER, M., 1966. *Asya Tipi Üretim Tarzı ve Marksist Şemalara Göre Toplumların Evrimi*, Çev. Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- GOODY, J., 1986. *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GUTERBOCK, G., 1954. "Authority and Law in the Hittite Kingdom", *Journal of American Oriental Society Supplement 17*, ss.16-24.
- GÜNBATTI, C., 2012. *Kültepe/Kaniş*, Kayseri.
- HAAS, V., 1994. *Geschichte der Hethitischen Religion*, Brill, Leiden, New York, Köln.
- HAGENBUCHNER, A., 1980. *Die Korrespondenz der Hethiter, 2. Teil, Texte der Hethiter 16*, Heilderberg.
- HECKER, K., 1996. "Zur Herkunft der Hethitische Keilschrift", *SSCN (Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians) 8*, 1996, ss. 291-303.
- HOFFNER, H., 1997. *The Laws of the Hittite*, A Critical Edition, Brill, Leiden.
- HZL= Rüster, C. - Erich Neu, 1987. *Hethitisches Zeichenlexikon*, Otto Harrossowitz, Wiesbaden.
- IMPARATI, F., 1977. *Una Concessione Di Terre Da Parte Di Tuthaliya IV*, Lillie.
- KLENGEL, H., 1975. "Zur ökonomischen Funktion der hethitischen Tempel", *SMEA 16*, ss.181-200.
- KLENGEL, H., 1999. *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Leiden-Boston-Köln.
- KLENGEL, H., 2006. "Studien zur hethitischen Wirtschaft, 2 Feld-Gartenbau", *Altorientalische Forschungen (AoF) 33*, Akademie Verlag, München, ss. 3-21.
- LEBRUN, R., 2001. "Kummanni et Tarse, deux centres majeurs", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale İstanbul 2-5 November 1999*, İstanbul, ss. 87-95.
- MAISELS, C. K., 1999. *Uygurluğun Doğuşu*, Çev. Alâeddin Şenel, İmge Yayınları, İstanbul.
- MICHEL, C., 2010. "Deux Textes Atypiques Découverts, À Kültepe", *JCS (Journal of Cuneiform Studies) 62*, New Haven-Boston, ss. 71-80.

- MILLER, J., 2013. *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- MÜLLER-KARPE, A. - V. MÜLLER-KARPE, 2012. "Kuşaklı- "Şarišša/Kuşaklı-Şarišša", *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu/Hittites An Anatolian Empire* (ed. Meltem Doğan-Alparslan-Metin Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 220-225.
- MÜLLER-KARPE, A., 2017. *Sarissa: Die Wiederentdeckung einer hethitischen Königsstadt*, Philipp von Zabern, Darmstadt.
- NOGAY, İ. Ş., 2020. "Hititlerin Kısa Tarihi", *Aktüel Arkeoloji* 74, İstanbul, ss. 30-38.
- OTTEN, H., 1981. *Die Apologie Hattusilis III. Das Bild der Überlieferung*, Otto Harrassowitz, Verlag.
- OTTEN, H., 1988. *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Studien zu den Boğazköy-Texten (StBoT), Beihaft 1*, Otto Harrosowitz, Wiesbaden.
- PEKER, H., 2017. "Some Remarks on the Imperial Hittite Sealings from the 2017 Excavations at Karkemish", *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires(N.A.B.U.)*, ss.178-179.
- PEKER, H., 2019. "Hitit Devleti'nin Uluslararası İlişkileri ve Politik Enstrümanları: Savaş ve Diplomasi", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.42-57.
- POPKO, M., 2007. "Althethitisch? Zu den Datierungsfragen in der Hethitologie", *Festschrift für Silvin Košak, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (DBH 25)*, Harrasowitz Verlag, Wiesbaden.
- POSTGATE, N., 1982. "İlku and Land Tenure in the Middle Assyrian Kingdom; A Second Attempt", *Societies and Languages of the Ancient Near East: Studies in Honor of I. M. Diakonoff*. M. A. Dandamayev (ed.), Warminster: Aris and Philips, ss. 304-313.
- REYHAN, E., 1998. "Hititlerde Toprak Tahsisi", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül 1996, Acts of the IIIrd International Congress of Hittitology*, Ankara, ss. 481-491.
- RIEMSCHEIDER, K., 1958. "Diehethitischen Landschenkungsurkunden", *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung* 6, ss. 321-381.
- RITZER, G., 2011. *Sosyoloji Kuramları*, De Ki Yayınları, Ankara.
- RUSTER, C., - G. WILHELM, 2012. *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, Studien zu den Boğazköy-Texten (StBoT) Beiheft 4*, Harrossowitz Verlag, Wiesbaden.
- SCHACHNER, A., 2011. *Hattuscha. Auf der Suche nach dem sagenhaften Großreich der Hethiter*, Beck Verlag, München.
- SCHACHNER, A., 2012. "Orta Anadolu'da Coğrafya ve Ekonomi: Hititlerin Bıçak Sırtındaki İmparatorluğu", *Colloquium Anatolicum XI*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul,ss. 25-35.

- SCHACHNER, A., 2019. "Hattuša, Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti", *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, (ed. Meltem Doğan- Alparslan, Metin Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 104-129.
- SOYSAL, O., 2011. "Kantuzzili: 'Genç'Tuthaliya için Kral Naibi?", *Colloquium Anatolicum XI*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, ss. 309-346.
- TANI, N., 2001. "More about 'Heši Conspiracy'", *Altorientalische Forschungen (AoF) 28*, Akademie Verlag, München-Berlin, ss: 154-164.
- TOPTAŞ, K., 2021. *Asarhaddon, Asur Kralı, Babil Yöneticisi, Mısır Fatihi*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- TISCHLER, J., 2008. *Hethitisches Handwörterbuch*, Innsbruck.
- ÜNAL, A. - K. S. GİRGINER, 2007. *Kilikya-Çukurova ilk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer Kitapevi, İstanbul.
- VAN DEN HOUT, T., 1987-1990. "Maße und Gewichte. Bei den Hethitern", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie (RIA 7)*, ss. 517-527.
- VAN DEN HOUT, T., 1995. *Der Ulmitešup Vertrag: eine prosographische Untersuchung, Studien zu den Texte aus Bogazköi (StBoT) 38*, Harrosowitz Verlag, Wiesbaden.
- VAN DEN HOUT, T., 2012. "Die Rolle der Schrift in einer Geschichte der früheren hethitischen Staatsverwaltung", *Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East, Proceedings of the 54th. Rencontre Assyriologique Internationale at Würzburg 20-25 July 2008*, Wiona Lake, Indiana, Eisenbrauns, 2012, ss. 73-85.
- VAN DEN HOUT, T., 2019. "Hitit Krallığı'nın Kısa Tarihi", *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, (ed. Meltem Doğan- Alparslan, Metin Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 11-30.
- VAN DEN HOUT, T., 2020. *A History of Hittite Literacy Writing and Reading in Late Bronze- Age Anatolia (1650-1200 BC)*, Cambridge University Press, Cambridge.
- WEBER, M., 1921/1968. *Economy and Society, 3. vols.*, Bedminster Press, Totowa, N.J.
- WEEDEN, M., 2007. *Hittite Logograms Studies in their Origin and Distribution*, School of Oriental and African Studies, A thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy at the University of London.
- WILHELM, G., 1997. *Keilschrifttexte aus Gebäude A, KUŞAKLI-SARISSA Band 1: Keilschrifttexte*, Faszikel 1, Rahden/Westf.
- WILHELM, G., 2005. "Zur Datierung der älteren hethitischen Landschenkungsurkunden", *Altorientalische Forschungen (AoF) 32*, Akademie Verlag, München-Berlin, ss. 272-279.

FİGÜRLER

Fig. 1: MÖ 15. ve 14. Yüzyıllarda Hitit Devleti ve Komşuları (Arkeoatlas, 2011: 296-297).

286

OANNES
3 (2)

Fig. 2: Hitit Toprak Bağış Belgelerinden bir örnek (Neve, 1993: 60).

Kral	Dönem	Tarih
Huzziya ⁷³	Hitit Devleti'nin Kuruluş Aşaması	1690-1670
Labarna ⁷⁴	Eski Hitit Dönemi	1670-1650
I. Hattuşili	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1650-1620
I. Murşili	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1620-1590
I. Hantili	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1590-1560
I. Zidanta	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1560-
Ammuna	Eski Hitit Dönemi	-
I. Huzziya	Eski Hitit Dönemi	MÖ -1525
Telipinu ⁷⁵	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1525-1500
Tahurwaili	Eski Hitit Dönemi	MÖ 1500-
Alluwamna	Eski Hitit Dönemi	-
II. Hantili	Eski Hitit Dönemi	-
II. Zidanta	Eski Hitit Dönemi	-
II. Huzziya	Eski Hitit Dönemi	-
I. Muwatalli	Eski Hitit Dönemi	
I. Tuthaliya	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1420-1400
I. Arnuwanda	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1400-1380
II. Tuthaliya ⁷⁶	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1380-1355
III. Tuthaliya ⁷⁷	İmparatorluk Dönemi	-
I. Şuppiluliuma ⁷⁸	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1355-1322
II. Arnuwanda	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1322-1321
II. Murşili	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1321-1295

⁷³ Kral listesinde yer alan Huzziya, Forlanini 2010'da ve De Martino 2016'da Hitit Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilir. Bkz. Forlanini, 2010; De Martino, 2016.

⁷⁴ Yapılan bu çalışmada Telipinu Fermanı baz alınarak Devletin kurucusu Labarna kabul edilir. Bkz. Gilan 2015: 137-158. Ayrıca tarihlendirme için bkz. Forlanini 2010.

⁷⁵ Tarihlendirme Peker 2019'a göre yapılmıştır. Bkz. Peker, 2019: 44.

⁷⁶ Tarihlendirme Peker 2019'a göre yapılmıştır. Bkz. Peker, 2019: 47.

⁷⁷ Hititoloji Dünyası'nda Genç Tuthaliya olarak geçen kral, Van den Hout 2019'da olduğu gibi III. Tuthaliya olarak kabul edilmiştir. Bkz. Van den Hout, 2019: 15.

⁷⁸ Kral listesinde yer alan tarihlendirme Peker 2019'da olduğu gibi kabul edilmiştir. Bkz. Peker, 2019: 48.

II. Muwatalli	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1295-1272
III. Murşili ⁷⁹	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1272-1265
II. Hattuşili ⁸⁰	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1265-1235
IV. Tuthaliya	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1235-1210
Kurunta	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1210-1205
III. Arnuwanda	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1205-1200
II. Şuppiliuma	İmparatorluk Dönemi	MÖ 1200-1177

Fig. 3: Yaklaşık Tarihlerle Hitit Kral Listesi (Bryce, 2005).

⁷⁹ Hattuşili Otobiyografisi'nde, III. Murşili'nin 7 kral olduğu bilgisini verdiği için III. Murşili'nin 7 yıl kral olduğu kabul edilir. Bkz Otten, 1981: 22-23.

⁸⁰Bkz. De Martino, 2016.

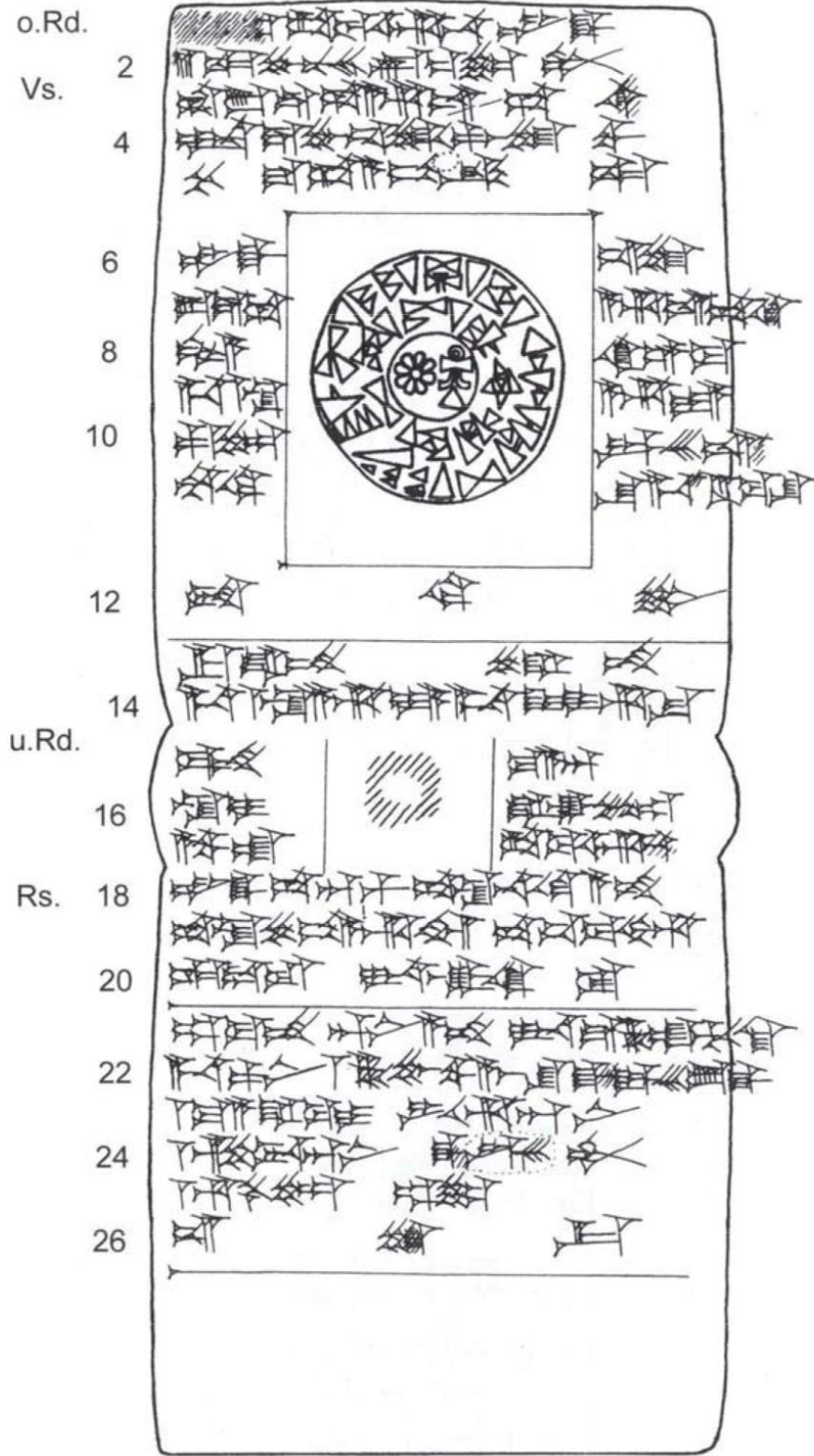

Fig. 4: LhK 12/CTH 222.12 numaralı belgenin kopyası (Rüster-Wilhelm, 2005)

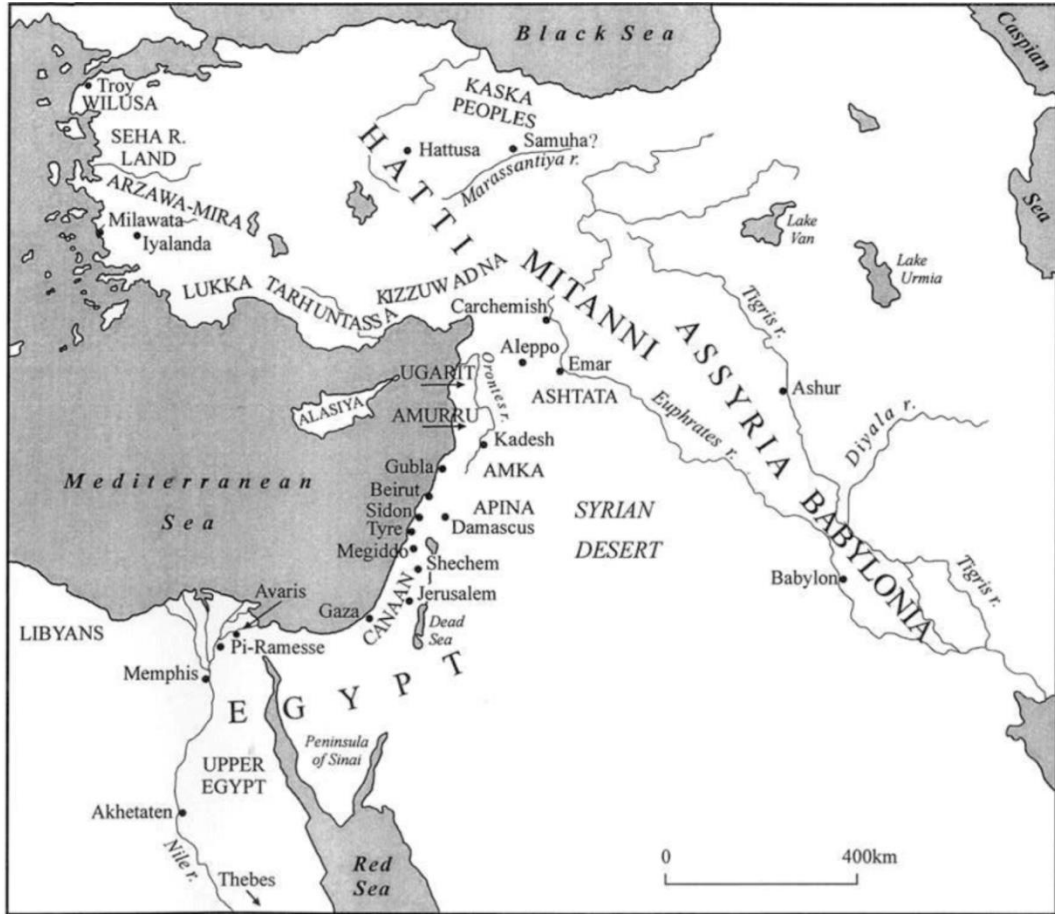

Fig. 5: MÖ İkinci Binyılda Yakınoğu Haritası (Bryce, 2005).